

ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

МЕДВІДЬ А. О.,
аспірант
кафедри трудового права та права
соціального забезпечення
(Національний університет «Одеська
юридична академія»)

УДК 349.3 364.044.26-058.5-053.2

**ПРАВО БЕЗДОМНИХ ОСІБ І БЕЗПРИТУЛЬНИХ ДІТЕЙ
НА ДОДАТКОВИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ**

У статті дається визначення поняття додаткового соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей. Виокремлюються види соціального захисту, які надаються цій категорії населення в межах додаткового соціального захисту. Характеризуються окремі види соціального захисту. Пропонується низка змін і доповнень до законодавства України.

Ключові слова: *бездомні особи, безпритульні діти, додатковий соціальний захист, вид соціального захисту.*

В статье дается определение понятия дополнительной социальной защиты бездомных лиц и беспризорных детей. Выделяются виды социальной защиты, которые предоставляются данной категории населения в рамках дополнительной социальной защиты. Характеризируются отдельные виды социальной защиты. Предлагается ряд изменений и дополнений в законодательство Украины.

Ключевые слова: *бездомные лица, беспризорные дети, дополнительная социальная защита, вид социальной защиты.*

In the article the definition of additional social protection of homeless people and street children is given. Distinguishes types of social protection which are provided to this category of the people under the additional social protection. Describes the types of social protection. A number of amendments to the legislation of Ukraine are given.

Key words: *homeless people, street children, additional social protection, types of social protection.*

Вступ. Бездомні особи та безпритульні діти, у зв'язку з тим, що вони зіштовхнулися з особливими соціальними ризиками, зумовленими відсутністю в них житла, тобто перебувають у дуже скрутному становищі, мають право на отримання більшого обсягу заходів соціального захисту, порівняно з тим, який отримують інші категорії населення. Таку особливу підтримку з боку держави й інших суб'єктів варто вважати окремою формою соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей. Проте не всі вчені виокремлюють додатковий соціальний захист серед форм соціального захисту населення, а ті, які виділяють, вкладають у неї різний зміст, що призводить до зниження ефективності соціального захисту як населення загалом, так і бездомних осіб і безпритульних дітей зокрема.

Додатковий соціальний захист населення та окремих його категорій був предметом дослідження Н.М. Болотіної, К.В. Бориченко, О.С. Кайтанського, О.О. Шенкарева й ін. Проте додатковий соціальний захист бездомних осіб і безпритульних дітей у науці права соціального забезпечення до цього часу спеціально не досліджувався.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження додаткового соціального захисту як окремої форми соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей.

Результати дослідження. Законодавство України не закріплює поняття додаткового соціального захисту населення, проте, виходячи із норм Конституції України, варто стверджувати про його існування.

Зі змісту ст. 46 Конституції України випливає, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення у випадках, передбачених законом, яке гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків, бюджетних та інших джерел соціального забезпечення, а також створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними [1]. Так, Основний Закон передбачає можливість існування інших, крім державних, закладів соціального захисту населення; фінансування надання заходів підтримки населенню не лише коштом Державного бюджету, страхових внесків різних суб'єктів, а й за рахунок інших, не заборонених законодавством джерел.

Крім цього, ст. 140 Конституції України передбачає існування місцевого самоврядування, тобто можливості жителів села або об'єднання жителів кількох сіл, селища й міста в межах Конституції та законів України самостійного вирішення питань місцевого значення, зокрема питання соціального захисту на місцях.

Єдиного визначення додаткового соціального захисту як форми соціального захисту населення в науці права соціального забезпечення немає. Не всі вчені таку форму виділяють узагалі, а ті, які виокремлюють,кладають у неї різний зміст.

На думку Н.М. Болотіної, систему додаткового соціального захисту становлять надання соціальних послуг і здійснення медичного обслуговування тих категорій населення, які цього особливо потребують, забезпечення їх пільгами в різних сферах тощо. Тобто, право на отримання заходів соціального захисту в межах додаткового соціального захисту мають ті групи суспільства, які не можуть брати участь у його житті в тому обсязі, як інші його члени, у силу різних обставин, у яких вони опинилися [2, с. 70].

Поширеними є дослідження додаткового соціального захисту окремих категорій населення, а отже, визначення понять такої форми соціального захисту.

К.В. Бориченко, визначаючи поняття додаткового соціального захисту сімей із дітьми, указує на те, що ця організаційно-правова форма соціального захисту являє собою надання цій категорії населення додаткових соціальних послуг і матеріального забезпечення коштом різних джерел (державного, місцевого бюджетів тощо) через настання особливих соціальних ризиків [3, с. 12].

О.С. Кайтанський зазначає, що додатковий соціальний захист молоді – це система додаткових заходів, яка передбачає надання передусім соціальних пільг у таких сферах життя, як здобуття освіти, працевлаштування, зайнятість, застосування праці, охорона здоров'я, соціальне обслуговування, житлово-комунальні послуги тощо. Учений акцентує увагу на значенні «непрямих» соціальних послуг у межах додаткового соціального захисту цієї суспільної групи [4, с. 10].

О.О. Шенкарев, досліджуючи проблему соціального захисту громадян, які зазнали впливу радіації, хоч і не називає таку форму соціального захисту «додатковим соціальним захистом», указує, що такий захист є особливим з огляду на те, що ці особи мають право на додаткові види забезпечення та більший його обсяг [5, с. 26]. Тобто, фактично, формою захисту цієї категорії осіб і є додатковий соціальний захист.

На нашу думку, додатковий соціальний захист бездомних осіб і безпритульних дітей – це організаційно-правова форма соціального захисту, що включає в себе забезпечення їх у зв'язку з особливими соціальними ризиками, зумовленими відсутністю в них житла, додатковими соціальними послугами, медичним обслуговуванням і натуральною допомогою, а також пільгами (для бездомних та безпритульних осіб, які отримали статус внутрішньо переміщених, інвалідів тощо) за рахунок Державного й місцевого бюджетів, інших, не заборонених законодавством джерел.

Додатковий характер цієї форми соціального захисту полягає в тому, що бездомні особи та безпритульні діти забезпечуються видами підтримки в її межах поряд із видами соці-

ального захисту, які надаються в межах інших форм соціального захисту, а саме: соціальним обслуговуванням, медичною й натуральною допомогою, пільгами.

Найбільш значима роль у процесі покращення становища бездомних осіб і безпритульних дітей, а також подальшої їх реінтеграції, на нашу думку, належить соціальному обслуговуванню. Особливостями соціального обслуговування в межах додаткового соціального захисту є те, що здійснюється воно не щомісячно чи одноразово конкретним отримувачам, ужиття заходів у його межах направлене на підтримку визначених категорій населення загалом, які потребують пом'якшення або ліквідації впливу на них різних соціальних ризиків, профілактику їх виникнення через різноманітні соціальні програми (як загальнодержавні, так і локальні) [2, с. 70]; фінансування надання цим заходам підтримки, як правило, здійснюється шляхом виділення цільових коштів із Державного бюджету України, проте можливе використання коштів і з інших джерел.

У ст. 17 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02.06.2005 р. закріплюється, що бездомним особам у спеціальних закладах або поза ними засобом соціального патрулювання безкоштовно або платно можуть надаватися соціальні, юридичні, реабілітаційні, медичні, освітні послуги й тимчасовий притулок [6].

Найвагоміше місце в процесі здійснення соціального обслуговування посідає Центр обліку бездомних осіб, яким, крім узяття на облік, надається така соціальна послуга, як «представництво інтересів», що включає допомогу в оформленні документів, отриманні реєстрації місця проживання або перебування, налагодження зв'язків між «клієнтами» та іншими корисними й необхідними для їхньої реінтеграції органами, службами, закладами тощо [7].

Статистичні дані, відображені у Звітах, наданих Центрами обліку м. Одеси та Одеської області, свідчать про високий рівень здійснення соціального обслуговування бездомних осіб і безпритульних дітей на місцях.

Відповідно до даних Звіту про діяльність закладів для бездомних громадян в Одеській області за 2014 р. (форма № 1-БГ, річна), центром обліку бездомних громадян соціальні послуги було надано 2 613 особам, із яких 371 особі відновлено втрачені документи; 2 013 осіб отримали реєстрацію; 218 – влаштовано до закладу соціального захисту бездомних громадян; 22 – до будинку-інтернату і 38 – до медичного закладу.

Цей Звіт містить інформацію щодо діяльності комунальної установи «Одеський міський центр соціальної реабілітації та адаптації осіб без визначеного місця проживання», обслуговується в якому 395 осіб, яким надаються соціально-побутові послуги та яких було направлено на медичне обстеження; 2 особам надано інформаційні послуги; 148 – відновлено документи. Цим будинком (відділенням) нічного перебування було надано 86 464 одиниці послуг, із яких 54 750 – послуг із забезпечення тимчасовим притулком (ночівля).

Система закладів, які надають соціальні послуги бездомним особам і безпритульним дітям, у м. Одеса та Одеській області активно розвивається. Одеська область в особі Одеської міської ради стала одним із переможців конкурсного відбору 2014 р. із проектом створення КУ «Одеський міський центр реінтеграції бездомних осіб», завдяки чому у 2015 р. із Державного бюджету України виділено 1 млн гривень для впровадження його в життя [8]. Крім цього, відповідно до Проекту, 637,7 тис. гривень додатково профінансується із місцевого бюджету м. Одеси. Цей заклад складатиметься із відділень реінтеграції та соціальної адаптації й відділення нічного перебування для надання передусім послуги тимчасового проживання та соціальних послуг, направлених на підтримку, задоволення життєвих потреб і реінтеграцію бездомних, зокрема консультування, сприяння в пошуку роботи та працевлаштуванні, допомога у відновленні документів, отриманні медичного обслуговування тощо.

Заклади соціального захисту бездомних осіб співпрацюють із благодійними та громадськими організаціями, підприємствами, установами освіти тощо. Так, Проект передбачає взаємодію та закріплює завдання щодо створення КУ таких громадських організацій-партнерів, як Одеський благодійний фонд реабілітації та соціальної адаптації громадян без визначеного місця проживання «Шлях до Дому» та Благодійна організація «Будинок надії», які вже досить тривалий час функціонують у м. Одеса [9].

Наступним видом соціального захисту в межах додаткового соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей є натуральна допомога, яка являє собою забезпечення речами (продуктами харчування, одягом, головними уборами, взуттям, білизною, засобами гігієни, догляду за дітьми, предметами побуту, меблями, іншими речами першої необхідності) для забезпечення їхніх базових життєвих потреб.

У Законі України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» окремо не закріплюється право на отримання натуральної допомоги, основується на положеннях Закону України «Про соціальні послуги», щодо того, що основними формами соціальних послуг є соціальне обслуговування та матеріальна допомога у грошовій або натуральній формі [10]. Проте, на нашу думку, варто доповнити п. 2 ст. 17 Закону, акцентувавши увагу на праві бездомних осіб і на натуральну допомогу, виклавши її в такій редакції: «Бездомним особам надаються послуги та натуральна допомога за місцем їх проживання або перебування...». Крім цього, включити до ст. 17 п. 1.1 такого змісту: «Суб'єктами, які забезпечують реінтеграцію бездомних осіб, може надаватись натуральна допомога».

Як правило, такий вид соціального захисту надається за рахунок благодійних внесків, гуманітарної допомоги чи місцевих бюджетів. У закладах соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей можуть створюватись спеціальні відділення для прийому предметів, які становлять натуральну допомогу від населення, суб'єктів господарювання, громадських чи благодійних організацій тощо.

Наприклад, відповідно до Миської цільової програми надання соціальних послуг та інших видів допомоги незахищеним верствам населення м. Одеса на 2015 р., затвердженої рішенням Одеської міської ради від 24.12.2014 р. № 6002-VI (зі змінами відповідно до рішення Одеської міської ради від 16.04.2015 р. № 6512-VI), за рахунок коштів бюджету міста Одеси – 69 635,9 тис. грн [11], крім інших заходів, надається гаряче харчування соціально незахищеним верствам населення (зокрема бездомним особам). Відповідно до цієї Програми, середній розмір допомоги на відшкодування надання щоденного гарячого харчування особам із числа бездомних становить у середньому 18 грн, на реалізацію чого з бюджету міста виділено у 2015 р. 1 051, 2 тис. грн. [11].

Окремий вид соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей, який надається в межах додаткового соціального захисту, становить медична допомога, що, на нашу думку, є сукупністю заходів, метою яких є оздоровлення, лікування або підтримання здоров'я осіб, котрі зіштовхнулися із соціальним ризиком бездомності або безпритульності, з метою їх ефективної реінтеграції чи інтеграції в суспільство.

Підставою надання медичної допомоги є звернення особи, яка її потребує, до відповідного закладу охорони здоров'я або медичного працівника. Крім цього, отримувати таку допомогу можуть особи з метою профілактики хвороб. Для бездомних осіб і безпритульних дітей у передбачених законодавством випадках (у разі отримання послуги тимчасового приюту в низці закладів соціального захисту, зокрема в соціальному готелі, центрі реінтеграції бездомних громадян) медичний висновок є обов'язковим для поселення.

Наступним видом соціального захисту, що надається бездомним особам і безпритульним дітям у межах додаткового соціального захисту, є пільги, його сутність полягає в поліпшенні матеріального стану цих осіб за рахунок зменшення їхніх витрат на забезпечення власних побутових потреб, лікування, оздоровлення, проїзд у транспорті тощо.

Право на отримання пільг для бездомних осіб і безпритульних дітей законодавством України не передбачено, проте пільги можуть надаватись бездомним особам і безпритульним дітям, які отримали особливі статуси, наприклад є внутрішньо переміщеною особою із АРК і зони АТО, мають інвалідність тощо. Так, наприклад, відповідно до ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII, у разі припинення обставин, що спричинили внутрішнє переміщення, такі особи мають право на безкоштовний проїзд у всіх видах громадського транспорту до свого покинутого постійного місця проживання.

Висновки. Отже, з урахуванням викладеного вище можна дійти висновків, що додатковий соціальний захист, право на який мають бездомні особи й безпритульні діти, відіграє

важливу роль у процесі реінтеграції чи інтеграції їх у суспільство, адже за його рахунок уживаються заходи соціального захисту, направлені на подолання саме тих складних життєвих обставин, що зумовлені відсутністю місця для проживання, тобто надання яких є власним лише для цієї категорії населення.

Проаналізувавши законодавство у сфері надання додаткового соціального захисту й позиції науковців, які досліджували цю проблему, можна виокремити характерні ознаки додаткового соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей в Україні: 1) визначене коло суб'єктів, яким, відповідно до законодавства, надано право на отримання заходів підтримки в його межах, а саме: бездомні особи та безпритульні діти; 2) різні джерела фінансування: державний і місцевий бюджети, кошти юридичних і фізичних осіб; 3) участь державних органів, недержавних організацій та інших суб'єктів у вживанні заходів соціального захисту, до того ж тісна взаємодія і співпраця між ними; 4) значна роль державних, місцевих і локальних нормативно-правових актів у регулюванні відносин із забезпечення заходами соціального захисту й динамічність їх розвитку через поширеність прийняття їх на місцевому та локальному рівнях; 5) вагома роль благодійництва, гуманітарної допомоги й волонтерської діяльності у фінансуванні та вживанні заходів соціального захисту; 6) як правило, нематеріальний характер видів соціального захисту; 7) надання окремих видів соціального захисту додатково до видів, які можуть отримуватись за рахунок загальнообов'язкового державного соціального страхування й державної соціальної допомоги; 8) збільшення обсягу видів підтримки для тих бездомних осіб і безпритульних дітей, які мають особливий статус (наприклад, внутрішньо переміщених осіб, інвалідів тощо).

Оскільки натуральну допомогу пропонується розглядати як самостійний вид соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей, видається доцільним унесення таких змін до Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», а саме:

- доповнити п. 2 ст. 17 Закону, виклавши його в такій редакції: «Бездомним особам надаються послуги та натуральна допомога за місцем їх проживання або перебування, зокрема в закладах для цієї категорії осіб, а також поза межами таких закладів із застосування мобільної форми надання соціальних послуг – соціального патрулювання».

- доповнити ст. 17 Закону п. 1.1: «Суб'єктами, які забезпечують реінтеграцію бездомних осіб, може надаватись натуральна допомога».

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України : [навч. посіб.] / Н.Б. Болотіна. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 663 с.
3. Бориченко К.В. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05. / К.В. Борисенко ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2015. – 20 с.
4. Кайтанський О.С. Правове забезпечення соціального захисту молоді в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05. / О.С. Кайтанський ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2015. – 20 с.
5. Шенкарев О.А. Социальное обеспечение граждан, подвергшихся воздействию радиации: правовой аспект : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / О.А. Шенкарев. – М., 2002. – 26 с.
6. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV // Офіційний вісник України. – 2005. – № 25. – Ст. 1412.
7. Типове положення про центр обліку бездомних громадян : Наказ Міністерства соціальної політики України від 19.04.2011 р. № 135 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 49. – Ст. 1986.
8. Список проектів-переможців Всеукраїнського конкурсу проектів та програм розвитку місцевого самоврядування – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.municipal.gov.ua/upload/usr/2014_Konkyrs_Peremoshci_24_09_2014.doc.

9. База даних кращих практик місцевого та регіонального розвитку (на основі результатів проведення Всеукраїнського конкурсу проектів та програм розвитку місцевого самоврядування 2014 року) за 7 тематичними напрямками дистанційного навчання : Організація ефективної системи надання соціальних послуг населенню [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.municipal.gov.ua/articles/show/article/68>.

10. Про соціальні послуги : Закон України від 19.06.2003 р. № 966-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 358.

11. Міська цільова програма надання соціальних послуг та інших видів допомоги незахищеним верствам населення міста Одеси на 2015 рік : рішення Одеської міської ради від 24.12.2014 р. № 6002-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://omr.gov.ua/ru/acts/council/66535/>.

НОВІКОВ Д. О.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
господарського та трудового права
(Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди)

УДК 349.2

ПРАЦЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ВИСНОВКИ ДЛЯ ТРУДОВОГО ПРАВА

У статті розглядається феномен праці в дослідженнях інформаційного суспільства й перспективи трансформації цього феномена в науці трудового права. Робиться висновок про те, що із появою інформаційних засобів виробництва виникають несприятливі наслідки, пов'язані із перерозподілом капіталу в суспільстві та зменшенням соціального захисту працюючих.

Ключові слова: праця, інформаційне суспільство, гнучкість, гонка на дно.

В статье рассматривается феномен труда в исследованиях информационного общества и перспективы трансформации данного феномена в науке трудового права. Делается вывод о том, что с появлением информационных средств производства возникают неблагоприятные последствия, связанные с перераспределением капитала в обществе и уменьшением социальной защиты трудящихся.

Ключевые слова: труд, информационное общество, гибкость, гонка на дно.

The article describes the phenomenon of labour in researches of information society and prospects of transformation of this phenomenon in the science of labour law. The author makes the conclusion that with the advent of information of production, the negative effects associated with the redistribution of capital in society and in the social protection of workers are appeared.

Key words: labour, information society, flexibility, race to the bottom.

Вступ. На сьогодні в зарубіжній і вітчизняній літературі популярна точка зору, що праця в постіндустріальному суспільстві являє собою перерозподіл трудового навантажен-

